

3. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А. М. Бойко. – К.: ІЗМН, 1996. – 232с.
4. Подмазін С. І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз): Дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.03. – Дніпропетровськ, 2006. – 418 с.
5. Яковлева Е. Л. Развитие творческого потенциала личности как цель образования / Е. Л. Яковлева // Вопросы психологии. – 1996. – № 3. – С. 28-43.

Referens

1. Sysojeva S. O. Pedagogichni tehnologii' tvorchoho rozvytku osobystosti: problemy i superechnosti / S. O. Sysojeva // Tvorchy osobystist' u systemi nepererвної' profesijnoi' osvity: Materialy mizhnarodnoi' naukoivoi' konferencii' 16-17.05.2000 r. / Za red. S.O. Sysojevoiv' i O.G. Romanovskogo. – H.: HDPU, 2000. – S. 84-90.
2. Beh I. D. Tehnologija intymno-osobystisnogo spilkuvannja / I. D. Beh // Pedagogika i psihologija. – 2003. – № 1. – S. 17-29.
3. Vojko A.M. Onovlena paradygma vyhovannja: shljahy realizacii' / A. M. Vojko. – K.: IZMN, 1996. – 232 s.
4. Podmazin S. I. Osobystisno orijentovana osvita (social'no-filosofskij analiz): Dys. ... d-ra filosof. nauk: 09.00.03. – Dnipropetrovs'k, 2006. – 418 s.
5. Jakovleva E. L. Razvytye tvorcheskogo potenyala lychnosty kak cel'obrazovanyja / E. L. Jakovleva // Voprosi psihologyy. – 1996. – № 3. – S. 28-43.

Желанова Виктория. *Субъект-субъектное взаимодействие воспитателя и воспитанников как средство творческой самореализации личности.* В статье рассмотрено значение и преимущества субъект-субъектного подхода к организации педагогического процесса, в частности в детском саду. Раскрыто теоретическую сущность субъект-субъектных взаимоотношений между участниками учебно-воспитательного процесса психолого-педагогической категории. Акцентировано внимание на определении особенностей субъект-субъектного взаимодействия и механизмах ее реализации; на воздействии субъект-субъектного взаимодействия на развитие творческих способностей и творческой активности воспитанников в творческом процессе; на субъект-субъектному подходе, что является одним из ключевых составляющих эффективного взаимодействия участников педагогического процесса, поскольку предусматривает взаимное и плодотворное развитие качеств личности как дошкольника, так и воспитателя в процессе их общения и совместной творческой деятельности. Определены основные компоненты функциональной готовности педагогических работников дошкольных учебных заведений в субъект-субъектных взаимоотношениях.

Ключевые слова: личностно ориентированное образование, субъект-субъектное взаимодействие, учебно-воспитательный процесс ДОУ, формирование творческой активности, сотворчество, личностное общение, творческий процесс.

Zhelanova Viktoria. *The subject – subject interaction between teacher and pupils as a means of creative self-realization.* The article discusses the importance and benefits of subject-subject approach to organizing the educational process, particularly in pre-school. Disclosed to the theoretical nature of the subject-subject relations between the participants of the educational process as a psychological-pedagogical category. The attention is focused on viznachennya features of subject-subject interaction and the mechanisms for its implementation; the impact on subject-subject interaction on the development of creative abilities and creative activity of pupils in the creative process; the subject-subject approach, which is one of the key components of effective interaction of participants of pedagogical process, as it involves mutual and fruitful development of personal qualities of both the child and caregiver in the process of communication and joint creative activity. Identifies the main functional components of readiness of pedagogical workers of preschool educational institutions subject-subject relationship.

Key words: personal oriented education, subject-subject interaction of educational process DOU, the formation of a creative activity, creativity, personal communication, creative process.

УДК 373.5.015.31:377

Тетяна Єлова

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Основні чинники професійного самовизначення старшокласників

У статті визначено та проведено аналіз чинників професійного самовизначення учнів старших класів у сучасних умовах. Наведено аналіз основних класифікацій таких чинників, що мають місце у науковій літературі.

Ключові слова: професійне самовизначення, чинники професійного самовизначення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Професійна орієнтація в наші дні стає важливим фактором, що сприяє ефективному використанню трудових ресурсів. Крім того, вона покликана виконувати роль важливого засобу відтворення кваліфікованих працівників для держави.

Професійна орієнтація також необхідна з соціально-економічної точки зору, тому що виступає засобом раціонального, дбайливого використання трудових ресурсів, тобто такого їхнього використання, що винаходить максимальний ефект і вимагає мінімальних витрат на підготовку й подальше професійне вдосконалювання.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Демократизація та гуманізація загальної середньої освіти обумовлюють необхідність модернізації існуючих та пошуку нових підходів до педагогічного забезпечення процесу усвідомленого вибору молодого людиною майбутньої професії. Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження, можна констатувати необхідність розв'язання проблеми професійного самовизначення старшокласників якраз у контексті проблеми їх особистісного самовизначення [7, с. 39].

Мета статті – визначити які фактори та чинники впливають на вибір майбутньої професії старшокласників, дослідити чи осмислено вони вибирають своє майбутнє, чи за них це роблять інші.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Основою професійного самовизначення є знання учня про світ професій, сформований образ «Я», вміння зіставляти знання про себе та про професійну діяльність тощо. Тому форми та методи профорієнтаційної роботи зі школярами повинні бути спрямованими в першу чергу на самопізнання та розвиток вміння здійснювати аналіз інформації про професії. Особливої актуальності ця проблема набуває із впровадженням у загальноосвітній школі профільного навчання, оскільки вибір учнем профілю навчальної спеціалізації можна розглядати як вибір напряму майбутньої професійної діяльності.

Сучасними науковцями переконливо доведено необхідність активізації професійного самовизначення школярів на основі розвитку у старшокласників здатності до самопізнання та пізнання особливостей ринкового професійного середовища, адекватної самооцінки та оцінки сучасних вимог професій, узгодження власних потреб з вимогами обраної професії. Механізмами професійного самовизначення є самопізнання, самооцінка та самовдосконалення, котрі складають основу входження молодого людини у певне професійне середовище [7, с. 34].

Особливу актуальність підготовка до вибору профілю навчання набуває у 8-9-х класах, адже наприкінці 9-го класу учні вже мають визначитися із видом і рівнем продовження освіти після закінчення основної школи. Необхідність у такому виборі в цьому віці зумовлена і внутрішніми причинами: особистими потребами знайти гідне місце в суспільстві, набувши престижну професію.

У підлітковому та юнацькому віці людина відчуває величезні труднощі у визначенні своїх життєвих цілей і перспектив. Відомо, що у більшості підлітків ще не досить розвинені особисті якості, потрібні для вибору профілю; готовність до вибору і відповідальність за нього, наявність здібностей, знань, інтересів, об'єктивна самооцінка, самостійність, сила волі. До того ж, у дітей цього віку недостатньо знань для вибору профілю навчання і професійного самовизначення: про самого себе, про світ професій, про потреби регіону в певних професіях тощо. Крім того, у них занижена потреба у професійному самовизначенні, у необхідності заробляти на життя. Вони передовіряють вирішення цих питань батькам. Отже, в сьогоденній соціальній ситуації виникли суперечності між необхідністю первинного професійного самовизначення (вибір профілю навчання, вид і рівень продовження освіти), з одного боку, а з іншого – недостатнім розвитком особистісних якостей, відсутністю сформованих мотивів до вибору. Тож сьогодні завдання вчителів - допомогти кожному школяреві у самовизначенні на цьому етапі, в умінні здійснювати свідомий власний вибір, приймати самостійне відповідальне рішення.

У 9 класі учні повинні адекватно визначити необхідність і можливість здобуття ними повної (середньої) загальної, початкової або середньої професійної освіти. Учень повинен зуміти правильно оцінити свої особисті характеристики (схильності, здатності, наявність професійно важливих якостей, рівень самооцінки тощо), економічну доцільність вибору (популярні професії на ринку праці, рівень зарплати, можливість працевлаштування тощо), сформулювати професійно обумовлені цілі здобуття освіти, а потім, з врахуванням можливостей професійного навчання, розробити індивідуальну освітню траєкторію, що сприятиме досягненню поставлених цілей і завдань [9, с. 59].

Професійні самовизначення розглядається як процес, що охоплює весь період професійної діяльності особистості: від виникнення професійних намірів до виходу з трудової діяльності. Він пронизує весь життєвий шлях людини. Піком цього процесу, переломним моментом у житті є акт вибору професії. За часом він значно збігається з закінченням школи і тісно пов'язаний з попередніми етапами професійного самовизначення. У психологічній літературі існують різноманітні підходи до визначення психологічних факторів ухвалення рішення про вибір професії. Ряд дослідників дотримують точки зору на вибір професії як на вибір діяльності. Професійна

самовизначення розглядається при цьому як процес розвитку суб'єкта праці. У контексті розуміння професій як вибору діяльність поширена також точка зору, що основною детермінантою правильного вибору є професійний інтерес або професійна спрямованість. Ряд авторів дотримують погляду на вибір професії яка на окремий випадок соціального самовизначення, тобто вибір професії – соціально задане явище, обумовлене насамперед соціальними характеристиками професій. Найбільш продуктивним є підхід до вибору професії як одному з найважливіших подій цілісному житті людини. Вибір професії пов'язаний з минулим досвідом особистості, а процес професійного самовизначення простирається далеко в майбутнє, беручи участь у формуванні загального образу «Я» людини, визначаючи план його життя. Розглядаючи вибір професії як систему суб'єкт об'єктах відносин, необхідно зупинитися на характеристиці як самого об'єкта вибору професії – того, що вибирають, так і суб'єкта що обирає [12, с. 171].

Традиційно загальна схема опису професії має на увазі чотири аспекти:

- 1 соціально-економічний (коротка історія професії, її психологія професійної освіти, роль у системі народного господарства, зведення про підготовку кадрів перспективах просування, заробітній платі престижності професії);
- 2 виробничо-технічних (дані про технологічний процес, об'єкт, знаряддя праці, робітнику місці, формах організації праці);
- 3 санітарного-гігієнічний (інформація про кліматичні умови, характер і освітлення і інших санітарних факторів, режимів ритмів праці, медич-них проти показань);
- 4 психофізичний (вимоги професії до особливостей психічних процесів і властивостями особистості) [10, с.187].

Е. А. Клімовим запропонована оглядова класифікація професій за ознаками предмета, цілей, засобів і умов праці, яка складається з чотирьох ярусів. До першого ярусу можна віднести такі типи професій: біономічні (природа), технічні (техніка), сигномічні (знаки), артономічні (художні образи) і соціономічні (взаємодія людей) (А. Н. Леонтьєв). Відповідно цього Е. А. Клімовим визначає п'ять схем професійної діяльності: «людина-природа», «людина-техніка», «людина-знання», «людина-образ», «людина-людина» [9, с. 30]:

- «людина – жива природа» (П). Представники цього типу професії мають справу з рослинними і тваринними організмами, мікроорганізмами й умовами їхнього існування (майстер-плодоовочівник, агроном, зоотехнік, ветеринар, мікробіолог);
- «людина-людина», (Л). Предметом інтересу, обслуговування, розпізнавання, перетворення тут є соціальні системи, співтовариства, групи населення, люди різного віку (продавець, перукар, організатор виробництва, лікар, учитель, соціальний працівник);
- «людина-техніка» (Т) і нежива природа. Працівники мають справу з неживими, технічними об'єктами праці (слюсар - забивач, технік-механік, електрослюсар, інженер-електрик, технік-технолог);
- «людина – знакова система» (З). Природні і штучні мови, умовні знаки, символи, цифри, формули – це предметні освіти, якими займають представники типу професій (оператор фотоскладального апарата, програміст, кресляр-картограф, математик, редактор видавництва, мовознавець);
- «людина-художній образ» (Х). Явища, факти художнього відображення дійсності – це займає представників професій цього типу (художник-рекоратор, художник-реставратор, настроювач музичних інструментів, концертний, артист балету, актор драматичного театру).

Що ж визначає вибір професії? Відповідаючи на це питання, Е. А. Клімов окреслює вісім основних факторів, що визначають професійний вибір:

- позиція старших, родини;
- позиція однолітків;
- позиція шкільного педагогічного колективу (учителі, класні керівники і т.д.);
- особисті професії і життєві плани;
- здібності та їхні прояви;
- домагання на суспільне визнання;
- інформованість про ті або інші професійні діяльності;
- схильності.

Серед основних факторів вибору професії психологи звичайно називають в наступні [47, с. 352]:

- інтереси (пізнавальний, професійний інтерес до професії, схильності);
- здатності (як психологічні механізми, необхідні для успіху у визначеному виді

діяльності);

- темперамент;
- характер.

Ці фактори часто відносяться до суб'єктивного. Наступна група факторів (їх можна назвати об'єктивними) містить у собі рівень підготовки (успішності), стан здоров'я, інформованість про світ професій. Виділяють також соціальні характеристики: соціальне оточення, домашні умови, освітній рівень батьків. Особливе місце займає такі фактори, як здатності. Часто проблему здібностей пов'язують з обдарованістю, але такого рівня розвитку здібностей потребує від індивіда лише незначне число професій.

Звертаючись до сучасного положення справ в області професійного самовизначення молоді, дослідники підкреслюють багатомірність і багатоступеневість цього процесу, у якому виділяються кілька аспектів, пов'язаних із завданнями суспільства, які воно висуває перед особистістю, що формується; із процесом формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність; із прийняттям рішень, у яких повинен бути встановлений баланс особистих переваг і схильностей і потреб існуючої системи поділу праці. Останній аспект є крапкою перетинання соціальних і психологічних факторів професійного самовизначення й представляє найбільш широкі можливості для ефективного рішення самих гострих проблем вибору молоддю професії й життєвого шляху. Про це пише В.А.Отрут, підкреслюючи, що при дослідженні самовизначення особистості «особливо відчувається плідотворність міждисциплінарного підходу до проблеми. Справді, роботи соціологів показують нам, наскільки велике значення в структурі ціннісно-нормативної свідомості й у визначенні життєвих шляхів індивідів загально соціальних і конкретних умов їхньої життєдіяльності. Але із цих робіт ми майже нічого не довідаємося про вплив на цей процес власної активності індивідів. Дослідження ж психологів, навпаки, показують, як велика роль індивідуально-психічних особливостей у регуляції й саморегуляції поведінки особистості. Соціальні умови приймаються в таких дослідженнях або за абстрактну «здатність», або вони враховуються в дуже конкретному описі експериментальної ситуації».

Дослідження життєвої перспективи молоді, що перебуває на різних етапах професійного самовизначення, відкриває більші можливості реалізації міждисциплінарного підходу, оскільки в утримуванні життєвої перспективи сконцентровані цінності й норми соціального середовища, у якій формується особистість. Кожному етапу професійного самовизначення відповідають певна соціальна ситуація, своє середовище й атмосфера. У процесі професійного становлення особистості виділяються чотири основні стадії:

- формування професійних намірів;
- професійне навчання;
- професійна адаптація;
- часткова або повна реалізація особистості в професійній праці.

Ключовим моментом цього тривалого процесу виявляється вибір професії, що відокремлює період необмежених, але абстрактних можливостей професійної самореалізації від реальної, але обмеженої перспективи професійної діяльності. Саме в цьому змісті «самовизначення - одночасно й самообмеження». На цій переломній фазі професійного самовизначення, зв'язаної безпосередньо з вибором професії, ми надалі й зосередимо аналіз, об'єктом якого стануть юнаки й дівчини старших класів середньої школи, для яких вибір професії здобуває винятково важливе значення [12, с. 18].

Початок цієї фази збігається з переходом від дитинства до юності, від середнього шкільного віку до старшого. Ті школярі, які після закінчення 8-го класу надходять у профтехучилища й технікуми, уже в 14-15 років значною мірою визначають свій трудовий і життєвий шлях. Для тих же, хто продовжує навчання в школі, ситуація вибору знову загострюється до сімнадцяти років. І хоча вони одержують певну професійну підготовку в школі, гострота ситуації не знімається, оскільки вибирати доводиться зі значно більшого числа можливих професійних шляхів, що відкриваються перед людиною, що одержала середню освіту. У цій ситуації суспільство й особистість дорівнює зацікавлені в тім, щоб процес професійного самовизначення не перетворився в тривалу серію «проб і помилок», невдач і розчарувань, матеріальних і моральних витрат. Але як уникнути помилок і труднощів, коли настільки відповідальне рішення людина повинна прийняти ще в шкільні роки, практично не переступивши ту грань, що відокремлює дитинство від зрілості, залежність – від самостійності в рішеннях і вчинках.

Вибір професії відбиває визначений рівень особистих домагань, заснованих на оцінці своїх здібностей та можливостей. Крім того, вибір професії, професійне самовизначення вимагає високої

активності суб'єкта, залежить від рівня сформованості усвідомленої психічної саморегуляції, ступеня розвитку контрольно-оцінної сфери. Отже, важливими факторами в професійному самовизначенні є:

- здатність адекватно оцінювати свої якості як фактори вибору професії;
- здатність вивчати світ професій, спираючись на не випадкові фактори; формувати адекватне представлення про нього;
- здатність виділяти головне для себе при виборі професії, тобто сформувати індивідуальну ієрархію факторів, максимально адекватно оцінити ситуацію вибору професії. [11, с. 30]

Одним із центральних понять психології особистості «Я», під яким розуміється змістовно-динамічний аспект самосвідомості як переживання безперервної суматожності та цілісності людини. «Я» – компонент особистості, що містить різні уявлення та образи про себе, свої якості в теперішньому та майбутньому, а також відношення до себе, до різних сторін своєї особистості.

Р. Бернс уявляє індивіда про себе виділяє як «Я» - концепція та визначає її як сукупність установок спрямованих на самого себе. В структурі установки традиційно виділяють три основні елементи: переконання, оцінки та тенденції поведінки. Відповідно «Я» – концепція включає такі складові [18, с. 31]:

1. Образ «Я» – уявлення індивіда про самого себе.

2. Самооцінка – афективна оцінка цього уявлення, що може бути як позитивної, так і негативної. В залежності від змісту конкретних уявлень індивіда про себе різною може бути інтенсивності самооцінки.

3. Потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, котрі можуть бути зумовлені образом «Я» та самооцінкою.

Бернс зазначає, що предметом самосприйняття та самооцінки індивіда можуть стати і його тіло, і його здібності, його соціальні відносини та будь-які інші особистості прояви. Уявлення індивіда про себе можуть бути істинними чи хибними, ґрунтуватися на об'єктивних знаннях чи суб'єктивних вражень, але вони завжди є дуже переконливими для нього та значущими. Структурі «Я» – образу Бернс виділяє такі аспекти: фізичне «Я», соціальне «Я», інтелектуальне «Я», емоційне «Я». В кожному з цих аспектів завжди присутня оцінка, є невід'ємною його частиною. «Я» – концепція включає наступні модальності, що стосується всіх ракурсів самосприйняття:

- реальне «Я» – уявлення індивіда про те, який він насправді;
- дзеркальне (соціальне) «Я» – установки, пов'язані з уявленням індивіда про те, як сприймати інших;
- ідеальне «Я» – установки, пов'язані із уявленням про те, яким індивід хотів би стати.

Р. Бернс підкреслює соціальну обумовленість змісту всіх цих уявлень. Судження, вчинки, дії інших людей, які відносяться до індивіда, виступає для нього основним джерелом даних про самого себе. дуже важливим для генезису позитивної «Я» – концепції є узгодженість змісту всіх модальностей. Значні розбіжності уявлень реального, соціального та ідеального «Я» провокують внутріособистісні конфлікти та дезадаптацію особистості в суспільстві.

Е. Еріксон застосував поняття «ідентичності» для вивчення та пояснення багатьох соціальних явищ, для дослідження психологічних передумов культурно-історичних. Він постійно підкреслював суспільний контекст встановлення ідентичності, соціально обумовленість потреби в усвідомленні самого себе. обов'язковою умовою формування зрілої, здорової особистості він визначає співпадання програми індивідуального життєвого циклу та динаміки суспільно-історичного прогресу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, функція «Я» – усвідомлення особистістю самої себе і здійснення пристосування оточуючої реальності. Ідентичність – це складний феномен, багатопланова психічна реальність, це результат виділення людиною самої себе із середовища, що дозволяє їй відчувати себе суб'єктом своїх фізичних та психічних станів, дій і процесів, переживати свою цінність і тотожність з самим собою у відношенні з минулого, теперішнього і майбутнього. Ідентичність формується в діяльності та спілкуванні. Суб'єкт в предметній діяльності змінює оточуючий світ та взаємодію з іншими людьми, при цьому виділяючи своє «Я» від не «Я», безпосередньо навіваючи свою неідентичність іншим об'єктам.

Джерела та література

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология / Г.С.Абрамова. – М.: Академи-ческий Проект, 2000. – С. 624.
2. Алексеева М.І. Мотиви навчання учнів. / М.І.Алексеева – К.: Рад. школа, 1974. – С.116.
3. Баріхашвілі І.І. Психологічні основи профорієнтації та професійного самовизначення: навчальний посібник / І.І.Баріхашвілі, М.П.Ворона, Г.В.Грищенко / за заг. ред. І.М.Старікова. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 208 с.
4. Бодалёв А.А. Общая психодиагностика / В.В.Столин, А.А.Бодалёв. – СПб, 2000. – 255 с.

5. Бодров В.А. Психологические исследования проблемы професси-онализации личности // Психологические проблемы формирования личности профессионала: Сб. науч. трудов / Под ред. В.А.Бодрова. М., 1991.
6. Бондарев В.П. Выбор профессии / В.П.Бондарев. – М.: Педагогика, 1989. – С.125
7. Борисова Е.М., Логинова Г.П. Индивидуальность и профессия. М., 1991.
8. Варнавський К. Проблеми професійного самовизначення молоді на сучасному етапі ринкових перетворень // Педагогіка і психологія. / К. Варнавський. – 2013. – № 4. – С.109-115
9. Васильков В. М. Соціально-психологічні питання професійного самовизначення старшокласників у сучасних умовах // Педагогіка і психологія. / В.М.Васильков. – 2010. – № 3. – С.59-66
10. Вебер М.О. Избранные произведения / М.О.Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – 203с.
11. Вітківська О.І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації / О.І.Вітківська. – К. : Науковий світ, 2009. – 92 с.
12. Вітківська О.І. Професійне самовизначення як життєва проблема особистості // Педагогіка і психологія. /О.І.Вітківський. – 2010. – № 3. – С.171-179
13. Выготский Л.С. Проблема возраста [Текст]: Собрание сочинений в 6-ти томах / Л.С.Выготский. – Т. 4. – М.: 1982. – С.268
14. Гамезо М. В. Возрастная и педагогическая психология / М. В.Гамезо, Е.А.Петрова, Л.М.Орлова. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 512 с.
15. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения / М.Р.Гинзбург. – М.: 1994. – 96 с.
16. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е.И.Головаха. – К.: Наук. думка, 1988. – 142 с.

Referens

1. Abramova G.S. Vozrastnaja psyhologija / G.S.Abramova. – М.: Akademy-cheskyj Proekt, 2000. – S. 624.
2. Aleksjejeva M.I. Motyvy navchannja uchniv. / M.I.Aleksjejeva – К.: Rad. shkola, 1974. – S.116.
3. Barihashvili I.I. Psyhologichni osnovy proforijentacii' ta profesijnogo samovyznachennja: navchal'nyj posibnyk / I.I.Barihashvili, M.P.Vorona, G.V.Gryshhenko / za zag. red. I.M.Starikova. – К.: «Vydavnychyj dim «Profesional», 2009. – 208 s.
4. Bodalëv A.A. Obshhaja psyhodyagnostyka / V.V.Stolyn, A.A.Bodalëv. – SPb, 2000. – 255s.
5. Bodrov V.A. Psyhologicheskye yssledovanyja problemy professy-analyzacyy lychnosti // Psyhologicheskye problemy formirovaniya lychnosti professyonal'a: Sb. nauch. trudov / Pod red. V.A.Bodrova. М., 1991.
6. Bondarev V.P. Vybir profesii' / V.P.Bondarev. – М.: Pedagogika, 1989. – S.125
7. Borysova E.M., Logynova G.P. Yndyvudal'nost' y professyja. М., 1991.
8. Varnavs'kyj K. Problemy profesijnogo samovyznachennja molodi na suchasnomu etapi rynkovyh peretvoren' // Pedagogika i psyhologija. / K. Varnavs'kyj. – 2013. – № 4. – S.109-115
9. Vasyl'kov V. M. Social'no-psyhologichni pytannja profesijnogo samovyznachennja starshoklasnykiv u suchasnyh umovah // Pedagogika i psyhologija. / V.M.Vasyl'kov. – 2010. – № 3. – S.59-66
10. Veber M.O. Yzbrannyye proyzvedenyja / M.O.Veber. – М.: Progress, 1990. – 203s.
11. Vitkovs'ka O.I. Profesijne samovyznachennja osobystosti i praktychni aspekty profesijnoi' konsult'acii' / O.I.Vitkovs'ka. – К. : Naukovyj svit, 2009. – 92 s.
12. Vitkovs'ka O.I. Profesijne samovyznachennja jak zhyttjeva problema osobystosti // Pedagogika i psyhologija. /O.I.Vitkovs'kyj. – 2010. – № 3. – S.171-179
13. Выготский Л.С. Problema vozrasta [Текст]: Sobranye sochynenyj v 6-ty tomah / L.S.Выготский. – Т. 4. – М.: 1982. – S.268
14. Gamezo M. V. Vozrastnaja y pedagogicheseskaja psyhologija / M. V.Gamezo, E.A.Petrova, L.M.Orlova. – М.: Pedagogicheskoe obshhestvo Rossyy, 2003. – 512 s.
15. Gynzburg M.R. Psyhologicheskoe sodержanye lychnostnogo samoopredelenija / M.R.Gynzburg. – М.: 1994. – 96 s.
16. Golovaha E.Y. Zhyznennaja perspektyva y professyonal'noe samoopredelenye molodezhy / E.Y.Golovaha. – К.: Nauk. dumka, 1988. – 142 s.

Елова Татьяна. Основные факторы профессионального самоопределения старшеклассников. В статье определены и проанализированы факторы и профессионального самоопределение учеников старших классов в современных условиях. Представлен анализ основных классификаций таких факторов, имеющих место в научной литературе.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, факторы профессионального самоопределения.

Elova Tatiana. Key factors in vocational self-determination of senior pupils. The paper identifies and analyzes the factors of vocational self – determination of senior pupils in the modern world. An analysis of the major classifications of the factors that are presented in the scientific literature has been done. The basic psychological aspects of professional self-determination have been examined; the concept and content of professional self-determination have been exposed with their major components. The peculiarities of professional plan have been outlined and is influence on the process of secondary school leavers' self-determination. The results of the investigation

of the process of school leavers' professional self-determination have been provided, professional intentions, interests, needs have been ascertained, factors that influence professional choice have been analyzed.

Key words: vocational self-determination; factors of vocational self-determination.

УДК 372.4.03

Мар'яна Лук'янчук

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Розвиток творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний контекст

У статті розглянуто різні підходи науковців до трактування поняття «творчі здібності», їх змісту та структури. Як наслідок, розмежовано два суміжних, проте не тотожних поняття «творчі» та «креативні» здібності. А також проаналізовано психолого-педагогічні засади розвитку творчих здібностей у молодших школярів. Виділено внутрішні і зовнішні фактори впливу на особистість та розвиток загальних і творчих здібностей.

Ключові слова: творча особистість, творчі здібності, креативність, репродуктивна діяльність, творча діяльність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дитина – центр модернізованого освітнього процесу. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «система освіти має забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості» [12]. Особливу увагу спрямовано на розробку теоретичних і практичних аспектів підготовки творчої особистості.

Одне з головних завдань освіти на сучасному етапі – формувати покоління, здатні навчатися протягом життя. Освітнє середовище повинне відповідати сучасним суспільним запитам і потребам суб'єктів навчання.

Головна проблема формування творчої особистості полягає у подоланні суперечностей між здатністю до створення нового творчого продукту, використавши досвід нагромадження знань, умінь і навичок.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання творчості, творчих здібностей й творчої діяльності завжди були і залишаються в центрі уваги багатьох учених як вітчизняних так і зарубіжних наукових шкіл. Такі великі постаті педагогічної науки як П. П. Блонський, О. В. Духнович, Я. А. Коменський, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін. також працювали із проблемою розвитку творчих здібностей особистості.

Дослідження проблеми у вітчизняній психології і педагогіці такі учені як В. І. Андреев, Г. О. Балл, Д. Б. Богоявленська, М. С. Лейтес, О. М. Лук, Я. О. Пономарьов, Г. С. Костюк, М. О. Холодна, О. І. Кульчицька, та ін. більшу увагу приділяли виявленню й підтримці загальної обдарованості дітей та творчих здібностей у багатьох видах діяльності. Деяким науковцям вдалось глибше дослідити проблему творчих здібностей у конкретних видах творчості: педагогічній (Н. В. Кузьміна), організаторській (Л. І. Уманська), музичній (Б. М. Теплов), математичній (В. О. Крутецький), технічній (П. М. Якобсон, В. О. Моляко), образотворчого мистецтва (В. І. Кириєнко). У дослідженнях зарубіжних науковців (Дж. Гілфорд, О. М. Матюшкін., Е. П. Торранс, С. Л. Рубінштейн та ін.) проаналізовано досить різні аспекти проблеми творчих здібностей: їх природу, компонентний склад, критерії та показники розвитку, методи і прийоми формування.

Аналіз наукових праць, присвячених питанню психології особистості та її творчого розвитку (В. І. Андреев, Д. Б. Богоявленська, О. М. Лук, А. М. Маслоу, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов та інші) дає підстави стверджувати, що прояв і розвиток творчих здібностей є невіддільними від розвитку інших ознак особистості. До цих ознак дослідники відносять: сміливість, незалежність суджень, схильність до заперечення звичного, оригінальність, розумову відкритість, чутливість до нового та незвичного, високу толерантність до невизначених ситуацій, ініціативність, інтенсивну пошукову мотивацію, схильність до самоактуалізації. Тому, беручи до уваги таку точку зору, творчі здібності можна ототожнити з постійною і впевненою готовністю особистості до самостійної